

O Archiwum

Dzieje warszawskiego Archiwum nieodłącznie związane są z dziejami miasta i władz miejskich. Najnowsze badania wykazują, że zapewne na przełomie XIII i XIV wieku w sąsiedztwie książęcej rezydencji w Jazdowie założono miasto Warszawę. Nie zachował się dokument lokacyjny miasta, jednak istniał on niewątpliwie i to on właśnie był zaczątkiem archiwum stolicy. Najstarszym oryginalnym dokumentem istniejącym do dzisiaj jest przywilej księcia mazowieckiego Janusza Starszego na wybudowanie łaźni w Warszawie wystawiony 26 VII 1376 roku.

Można przypuszczać, że początkowo, zgodnie ze średniowiecznym zwyczajem, najcenniejsze dokumenty warszawskie przechowywane były w solidnie okutych skrzyniach lub skórzanych puzdrach.

Najstarszy znany opis pomieszczeń archiwum miejskiego pochodzi z pierwszego, wydanego w 1643 roku, wierszowanego przewodnika po Warszawie zatytułowanego "Gościniec abo krotkie opisanie Warszawy". Jego autor, Adam Jarzębski, opisując budynek ratusza wspomina również archiwum, nazywając je zgodnie z ówczesnym zwyczajem skarbnicą.

Przełomową rolę w dziejach Warszawy i jej archiwum odegrało - wniesione do Konstytucji 3 Maja - prawo o miastach ("Miasta nasze królewskie wolne w państwach Rzeczypospolitej") z kwietnia 1791 roku. W kwietniu 1792 roku powołano Archiwum Generalne miasta Warszawy. Nowoutworzona instytucja miała gromadzić wszystkie akta jednostek administracyjnych wchodzących w skład wielkiej Warszawy. Na czele Archiwum stanął archiwista generalny, Hipolit Lemański.

Akcja gromadzenia akt przebiegała szybko, lecz została przerwana po zwycięstwie konfederacji targowickiej. Już w połowie września 1792 roku jurydyki odbierały swą dokumentację. Zatem jedynie przez kilka miesięcy istniało Archiwum Generalne miasta Warszawy i urząd archiwisty generalnego.

PAŁAC JABŁONOWSKICH - RATUSZ

Pocztówka wydana przed 1904 rokiem przez nakładcę Stanisława Winiarskiego w Warszawie. Na pocztówce Ratusz oglądany jest z ozdobionej herbem miasta bramy nieistniejącej kamieniczki. Można więc przyjąć, iż tak zmontowany widok na pocztówce był pomysłem wydawcy

Na mocy dekretu księcia warszawskiego w roku 1810 przekazano część najstarszych akt miejskich do Archiwum Ogólnego Krajowego w Warszawie (około 1800 woluminów). Pozostałe akta w roku 1817 przeniesiono do nowego ratusza, urządzonego w dawnym pałacu Jabłonowskich przy dzisiejszym placu Teatralnym (średniowieczny ratusz z Rynku Starego Miasta zburzono).

W październiku 1863 roku powstańcy podpalili ratusz aby zniszczyć dokumenty mogące ułatwić represje władz carskich. Budynek ratusza spłonął, a wraz z nim wiele akt (na szczęście najstarsze z nich uratowano wyrzucając przez okna). W czasie odbudowy w latach 1864-1869 Archiwum wraz z władzami miasta przeniesiono do pałacu Namiestnikowskiego. W odbudowanym ratuszu wydzielono specjalnie przygotowane pomieszczenia o powierzchni 330

m kw. na siedzibę Archiwum. W roku 1893 znajdowało się tam około 40.000 woluminów.

Jeszcze przed odzyskaniem niepodległości, w 1917 roku zatwierdzono nowy regulamin biurowy Magistratu, w którym powołano Archiwum Główne Magistratu m.st. Warszawy. W 1925 roku powstała specjalna komisja archiwalna pod kierunkiem wiceprezydenta Konrada Ilskiego. Miała ona zreformować działalność Archiwum, lecz niestety prace te nie przyniosły poprawy sytuacji. Dopiero wzrost zainteresowania XIX-wiecznym zasobem historycznym ze strony naukowców sprawił, że w Archiwum zatrudniono historyka - Eugeniusza Szwankowskiego. Przystąpił on, we współpracy z Adamem Słomczyńskim, do gruntownego porządkowania dokumentacji liczącej około 300 000 jednostek archiwalnych z lat 1780-1934.

Przełomowy był rok 1935, w którym na "kierownika organizacji archiwów miejskich" powołano pracownika Wojskowego Biura Historycznego, majora Adama W. Englerta. Nowy dyrektor, dzięki życzliwemu poparciu ówczesnego prezydenta Warszawy, Stefana Starzyńskiego, przejął i adaptował na cele archiwalne budynek dawnego Arsenалу, przy ul. Długiej 52. Uroczyste otwarcie nowej siedziby odbyło się 29 listopada 1938 roku a Archiwum Miejskie uzyskało wreszcie godny swej rangi budynek, w którym miały być scalone wszystkie historyczne akta Warszawy.

Niestety, zamierzeniom tym przeszkodził wybuch wojny. Zasób archiwalny przetrwał oblężenie miasta i okres okupacji. Jednak najcięższe chwile przyszyły podczas Powstania Warszawskiego. Pomimo bardzo zaciętych walk, zdołano ogromną część zasobu uratować. Niestety nie na długo. Już po ustaniu walk, 4 listopada 1944 roku, specjalne niemieckie oddziały niszczyielskie, z premedytacją i metodycznie spaliły doszczętnie materiały archiwalne przechowywane w Arsenale.

Ulica Krzywe Kolo 3-11, 1:500

Po wyzwoleniu Warszawy, już w kwietniu 1945 roku, decyzją prezydenta Warszawy reaktywowano Archiwum Miejskie. Początkowo mieściło się ono w kilku pokojach przy Marszałkowskiej 8. W roku 1955 Archiwum otrzymało odbudowane ze zniszczeń wojennych trzy staromiejskie kamienice (Krzywe Koło 7 i 9, Nowomiejska 12), które już przez ponad pół wieku stanowią jego główną siedzibę. W czerwcu 1951 roku, na mocy rozporządzenia premiera, Archiwum Miejskie zostało włączone w ogólną strukturę archiwów państwowych i otrzymało nazwę Wojewódzkiego Archiwum Państwowego. Zmienił się także znacznie zakres działania, bo oprócz Warszawy, pod jego nadzorem znalazło się całe województwo stołeczne. W 1975 r. doszło do kolejnej zmiany nazwy archiwum na: Archiwum Państwowe m.st. Warszawy, związanej z nowym podziałem administracyjnym kraju.

Od 7 października 2013 r. Archiwum Państwowe m.st. Warszawy nosi nazwę Archiwum Państwowe w Warszawie. W jego skład wchodzi oddziały zamiejscowe w: Grodzisku Mazowieckim, Łowiczu, Mławie, Otwocku, Pułtusku i Archiwum Dokumentacji Osobowej i Płacowej w Milanówku oraz ekspozytura w Nidzicy. W roku 2017 ekspozytura w Nidzicy została [zlikwidowana](#).

Obecnie swoim zakresem działania Archiwum obejmuje część województwa mazowieckiego, łódzkiego i warmińsko-mazurskiego, a w zakresie realizacji zadań wynikających z art. 51 u ust. 3 Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach, obszar całego Państwa.